

ר עיית התגובה לעלבון חוזרת ומעסיקה אותי מדי פעם. כפי שהיא מעסיקה, ודאי, רבים בלבאנט לוחט וחמום-מוג זה. נדמה לי ששיתוף הקוראים בלבטים ובחיפושים שלי אחר פיתרון שפוי של הבעיה עשוי לשמש מעין מורה-נבוכים בג'ונגל הזה ששמו יחסית-אנוש. נתחיל בדוגמה פשוטה, בסיסית ובנאלית-כימעט. מה עליך לעשות, למשל, כאשר מישהו קורא לך "חמור", בנוכחות אנשים שיש לך עניין כלשהו בחוות-דעתם עליך? לפני אתה מאבד את שליטתך-העצמית ומכניס אגר רוף בפרצופו של מעליבך, בוא נבדוק יחד כמה אלטר-נטיבות שפויות.

(א) אם מעליבך חזק ממך, אתה יכול להעמיד פנים כאילו לא שמעת או כאילו כוון העלבון למישהו אחר בסביבה.

(ב) אתה יכול להשמיע ציחקוק עצבני קל, ולרמוז בכך שאינך נטול חושי-החומר, ואתה יודע שיריבך לא התכוון ברצינות לטענתו.

(ג) אתה יכול להתחמק מתגובה על-ידי תרגיל רציונליזציה קטן, שהרי מה אמרו לך בסך-הכל? בכינוי "חמור" התכוונו לומר לך, בדרך מטאפורית, שאתה עובד קשה כמו חמור (חרוף, נאמר). שאתה עקשן כמו חמור (במילים אחרות: אתה אדם עיקבי, ויודע לעמוד על שלך). ושמתעללים בך כמו בחמור (זאת אומרת שאתה בעצם אזרח ממוצע וממושמע). בנקודת-הצפייה זו לא

ברונובסקי

אבריה האינטימיים של אם, אחות או בת היריב, וציון הוראות-השימוש בהם, ניתן, ללא מאמץ מיוחד, לעבור לחילופי סטירות, רייקות, דחיפות קלות, ראסיות, בעיטות באיזור המיפסעה, שבירת בקבוק טמפו (שדווקא ברבע קריטי זה מסרב משום-מה להתפוצץ מעצמו) ואולי אפילו איומים ברטוריקה פיסית, על-ידי שימוש באולר שנועד לקילוף מלפפונים ותפוזים.

בכך, כמובן, לא נסגר העניין. גם אחרי שהקהל הצליח להפריד בין הניצים, נשאר כר נרחב לפעולות נגם ותגמול. אתה חותך לו, למשל, את צמיגי המכונית בלילה חשוך, והוא שורף לו את בית-המלאכה. אתה מייפה את כוחו של איש העולמית-התחנן ללמד אותו לקח, והוא משחיל רימון לדירתך דווקא בשעה שאתה צופה במבט או בתן עוד מבט בחברת בני-מישפחתך. דברים כאלה כבר קרו, אם אתם עוקבים אחר הכרוניקה המישי-פסית.

כאורח הגון וכאדם שפוי אינני יכול להמליץ על וי-כוחים העוברים לפסים של אלימות פיסית. יחד עם זאת, כמי שעוקב בעניין רב אחר דקויות ומורכבויות הסלמת המאבקים (במישור הבינומי, הבינלאומי והבינ-אישי) אני בהחלט יכול להבין איך מ"חמור" ו"אידיוט" אפשר להגיע להטלת פיצצת-אטום.

בעצם, בינינו לבין עצמנו, אין לי שום דבר נגד פעולות-תגמול. לפעמים אין דרך אחרת להבהיר ליריב

נשאר לך, נדמה לי, אלא לומר "נכון מאד. אתה צודק!" — ואולי אפילו להגיד "תודה" לאיש המדבר בשיבחה והמשתתף ברבים בערך.

(ד) אם אתה מעריך ומכבד את עצמך, אם אינך נזקק לאישורם של אחרים לגבי הערכתך העצמית ואם אין לך ספקות לגבי עצם היותך בן-אדם — אתה יכול להתעלם מבורותו של האיש בתחום סיווג המציאות והגדרתה, ולהמשיך בדרכך, כאילו לא קרה דבר. איש איננו מצליח להבדיל בין חמור לאדם — אתה יכול לומר לעצמך בשלווה סטואית — הוא או קצרי-ראי, הזקוק לעזרתו של אופטומטריסט, או יצור מסכן, הסובל מחזיונות-ישווא והזקוק, אי-לכך, לטיפולו של פסיכיאטר.

(ה) אם אתה חושד, לעומת זאת, שהאיש התכוון להשפילך בעיני ידידיך ואם, כאדם תרבותי ומחונך, אתה שולט בעצמך ואינך מתפתה לקחת את החוק בידך על-ידי הכנסת אגרוף לפרצופו המושגן — עדיין נותרה בידך האפשרות לבקש סעד מישפטי ולהוכיח לעולם כולו, באמצעות עדים-מומחים (זואולוגים, ביאולוגים, פסיכולוגים, אופטיקאים) כי הנך בן-אדם, ולא חמור, כטענתו של הנאשם.

אם בחרת להגיב על העלבון בדרך זו — אין ספק שי-אתה אדם הגון ואזרח למופת. הזמן שגולת מביית-המישפט, והכספים שהוצאת על פרקליטך הממולח, לא היו לשווא. הוכחת לכולם שאנו חיים במדינת-חוק, ומילי-חמתך על כבודך שנפגע לא תישכח במשך יומיים-שלו-שה לפחות.

יתכן, אומנם, שמישהו יצביע עליך בבית-הדין ויאמר בקול רם, "הנה החמור שהגיש תביעה נגד אדם שקרא לו חמור", אבל במקרה זה אתה יכול להגיש תביעת-דיבה (על פי חוקלשון-הרע) גם נגדו. מה זה פה? הפקרות?

עד כאן פיתרונות שפויים לבעיית התגובה-לעלבון. אבל מה קורה אם אתה נמנה, כמוני, על חומי-המוח, שאינם מצליחים לשלוט ברוחם כאשר מישהו קורא להם "חמור" בפומבי? גם במקרה זה עומדות לפניך כמה אפשרויות לתגובה, שאותן כדאי, אולי, שנבדוק יחד.

(א) תשובה מאופקת כגון, "אידיוט אחד. אני לא מדבר איתך יותר!" מרמזת על נכונותך לצמצם את הסיכוסך ולסגת פחות-אזריותר בכבוד מן המערכה.

(ב) "אתה בעצמך חמור!" היא תשובה משוללת דמי-יון, והפאסיביות שבה אינה תורמת הרבה להתפתחות הדי-שיח המרתק.

(ג) "אבן!" או "עשה אותך!" היא, לעומת זאת, תשובה אגרסיבית, התורמת תרומה נכבדה להרחבת ממדי הקונפליקט, משום שיריבים רבים — ובעיקר הפרימיטי-ביים שביניהם — מתייחסים ביראת-כבוד מוגזמת להורי-הם, והרימו הדק ביותר כאילו חמור הביא אותם לעולם בפירוש פוגע בכבוד-המישפחה (ועל כבוד-המישפחה אני-שים כאלה מוכנים, אם לא לההרג, לפחות להרוג).

(ד) תשובה תוקפנית יותר, כמו "לך תזדיין בתחת, חת'כת לילכת מוספולס!" תזכה אותך מייד בשתי נקודות אצל קהלי-המאזינים, משום שבמכה אחת הטלת ספק בגבריותו, בבריאותו ובמצבו הסניטארי של יריבך. מנקודת-התינוק זו, אפשרויות התגובה ותגובות-הנגד הן בלתי-מוגבלות כימעט.

ב שלב זה כבר יכולים הצופים, שנתקהלו לחנות בהצי-גת-הרחוב, להתחיל לשפסף ידיים בהנאה. תוך פירוש

ודלקת

כרום

הביקורת

מאת דן בן-אמוץ
 בהתאם לעיקרון של חופש-התגובה, מארח "העולם הזה" את תגובתו של הסופר על כתבת-ביקורת שהופיעה ב"הארץ", פרי עטמו של יורם ברונובסקי.

בן-אמוץ לברונובסקי:
 כאדואיס המטיפים באמצעות ציטטות אנציקלופדיות על כתיבי ענקים, ושאינן לו מה לומר

את הצדק הבסיסי שבמדיניות ה"עין תחת עין". או "עין ואוזן תחת עין". מי שמלבין פני אדם ברבים אינו רשאי לצפות שלא ילבינו את פניו הוא ברבים או לקוות שיריבו ישלם לו אך ורק במטבעות שבהן הוא עצמו השתמש. אם מישהו יורק בפניך, אתה בהחלט רשאי לסטור על פניו. אם הוא קורא לך "דגנראט", מבלי שיתריח את עצמו לגמק את קביעתו, אתה בהחלט רשאי לקרוא לו "זונה", גם אם אין לך הוכחות חותכות לטענתך.

הכלל העתיק של "אל תעשה לאחר את השנוא עליך" הוא המיבחן העתיק והפשוט ביותר לבדיקת מוסריותה של התנהגותך והתנהגות הזולת. ובהקשר זה השאלה "מי התחיל קודם?" היא בעלת חשיבות מכרעת. אין דומה הירוקיפנייהורק למי שירק לראשונה.

וכאן, אחרי הדיון בדרכיהתגובה לעלבונות פשוטים, אני מגיע סוף-סוף להתכתשות הפרטית שלי עם חמור נושא-ספרים ששמו יורם ברונובסקי, מוגילב קטן המס-תתר בפחדנותו השפלה מאחרי השם יוחנן רשת, במדור לסקירת ספרים בעיתון הארץ.

ובכן, ברשימה של כעשרים שורות קובע ברונובסקי חדי-משמיעית שה"אספרי" שלי הוא "הגידול המסליד ביותר שהצמיח מתוכו הג'ונגל (הארצי) 'ישראל'; שאני "התור צר המלאכותי והמאולץ ביותר של ההווי המקומי"; שההומור שלי הוא "הברה'מנידבילי"; שעיקר ספרי החדש הוא "געגועים מחונחנים ליוניאישתקד"; שספרי "מדף צחנה של זיעת-זקנים שקשה לעתים לעמוד בה"; שאני אדם "אומלל" שגור "שפוף"; ושכדאי "לספור לזקן הזה המתחזה לילד" ולומר לו "תנוה בשלום על מישכב זיוניך העבשים ופדה אותנו מתשפכות שנתית זו של עילגות מדובללת, מעוררת לסרוגין רחמים ומיאוס". וכל זאת מבלי שהשרץ המחליא הזה, הפאראזיט המאוס המת-קיים מנבירה-זוכירוס-עכברי ביצירותיהם של אחרים, יטר ריח את מוחו הפגום לגמק, ויהי אפילו קביעה אחת מתוך שורת גידופיו הנקלים.

היו אתם, הקוראים, חברי-המושבעים שלי, ואמרו לי אם תהיה זו תביעה מוגזמת מצידי לבקש שאדון יוחנן רשת, אליאס יורם ברונובסקי, יסביר לקוראי הארץ למה אני גידול מסליד ותוצר מלאכותי? מדוע ההומור שלי דבילי? איזה קטע או קטעים מתוך ספרי מדיפים צחנה של זיעת-זקנים ולמה? מתי התחזיתי לילד? מתי נודמן היוחנן הזה למישכב זיוני העבשים? (אפשר להא-שים אותי בכל מיני מעשים פורבסיים, אך מנקרופיליה ומישכב עם נבלות כמוהו אני בכל זאת נקי). ולבסוף למה, איך, איפה ומדוע כתיבתי היא תשפכות של על-גות מדובללת?

האם החילון המבחיל הזה, המתקדם על גבי הריר שהוא מפריש בעיתונות, אינו תופש במוחו הפגוע שעל-ידי שילשול גידופיו הבלתי-מנומקים הוא הפקיר את עצמו לגידופים דומים, ואף חריפים מהם? הרי עכשיו אני רשאי, על פי כל כללי ההגונות, להכניו ברבים שהגמד המכוער הזה, פוצה את פיו כדי להעלות-גרה מילה לאטינית מגנזכי הלסקיקונים שעליהם הפרברט הזה מאוגן מדי לילה, הוא בסך-הכל אימפוטנט גופני ורוי-חני, שהקינאה מעבירה אותו על דעתו הסתורה, ומה, רבתי חבריה-המושבעים, ימנע ממני מלטעון בפומבי שאחותו זונה, ארוסתו מופקרת, תחתניו צואים, וריח גופו הגאנגרני מבריה מעליו את כלבי השכונה? למה שלא אספר באיזה תככים שפלים, תחינות מבישות

(המשך בעמוד 44)